

Која је економска основа америчке моћи? Привреду САД „апаурин-економисти“ – они чија је функција да нам непрестано понављају „Све је добро, тако треба да буде; све је добро, тако треба да буде...“ – воле да називају „локомотивом светске економије“. Али, у чему се тачно састоји снага те локомотиве? Шта САД стварно производе? Иако нема сумње да САД још увек предњаче у неким аспектима нових технологија, многи критички аутори процењују да је бар 40 посто њихове економије је виртуелног карактера. То значи да се у њој не ствара никаква нова вредност, већ се паразитира на једном систему који се смишљено ствара и свим средствима одржава.

Елементе тог система лако је утврдити, само се треба осврнути око себе и понешто прочитати. Недавно су код нас објављене две занимљиве студије из којих се доста тога може сазнати о правом лицу система у коме живимо. Једна је Јиргена Елзесера, политичког аналитичара, *Национална држава и феномен глобализације* [1], а друга Јована Душанића, професора монетарне економије и банкарства,

[Доларска алхемија и казино економија](#)
[2]

. Обе студије сагласне су у две ствари: глобализација је само други назив за конституисање светске финансијске олигархије и за коришћење финансијског капитала, ослобођеног контроле националних држава, као главног средства глобалне доминације и експлоатације; и друго, монетарна страна тог система, која је директно привезала САД као државу за светску финансијску олигархију, јесте што је у том систему долар добио функцију светског новца. Тако светска финансијска олигархија и политички моћници из САД делују као савезничке фракције једне те исте светске елите, која одржава и безобзирно шири глобални систем експлоатације, од којег и има највише користи.

Идеја глобализације, по Елзесеру, може се изразити у неколико неолибералних мантри: цео свет мора бити једно тржиште; све мора да буде на продају; свако мора да буде на продају (стр. 6). То је идеологија глобалног крупног капитала који хоће да преузме све националне привреде, са свим њиховим богатствима, и интегрише их у постојећи хијерархијски систем експлоатације и доминације. На врху тог система су светски финансијски олигарси, са седиштем у Њујорку и Лондону, и њихови политички помагачи, са седиштем у Вашингтону. Испод њих су нижи ешалони капиталиста из Европе, са политичким помагачима из Брисела. На дну те структуре моћи је „домаћа компраторска елита“, како их назива Душанић, локални политичари, бизнисмени, новинари и економисти, чији је основни задатак претварање домаћег становништва у мирну,

послушну и за систем лако искористиву радну снагу.

Главни непријатељ глобалног капитала и његових политичких помагача јесте демократија изграђена у појединим националним државама. Демократија омогућава да се слободно ствара осећај незадовољства међу становништвом, да се тај осећај у јавности прошири и да се преко парламента преточи у конкретне мере којима се ограничава систем искоришћавања. Пошто је главна форма демократије национална држава, она се најбоље сузбија ограничавањем суверености [3]. Националне државе се оптужују да „гуше тржиште“ и убеђују да се одрекну сваке економске регулативе, као што се од њих тражи да, у име регионалних „интеграција“, пренесу своје право на управљање друштвом на регионалне бирокуратске структуре (као што је она у Бриселу). Када се сиромашан човек једном одрекне слободе у корист моћника, он ту слободу, доцније, врло тешко може да врати. Одривање националних држава од економске и политичке суверености (тј. од демократије) значи не само то да ће светски финансијски олигарси постати још богатији, а светски политички моћници још моћнији. То одривање значи да ће ојачати систем који олигархе и моћнике повезује, систем који им управо и доноси богатство и моћ

[4]

Најбоље се та грешка, по Елзесеру и Душанићу, види по последицама „дерегулације финансијских тржишта“, тј. по последицама одривања националних држава од контроле новца. До 1957, наиме, националним законодавствима је било уређено да пословне банке не смеју да примају улоге у страниј валути, нити да дају кредите у страном новцу. Сви послови су се обављали у домаћем новцу, а финансијски капитал није могао да се увећава спекулативним операцијама на рачун реалне привреде. Прву брешу је 1957. направила британска влада, у настојању да Сити учини светским финансијским центром. Пошто су, од тада, банке из Ситија доларе пласирале даље кроз кредите, могле су да дају више камате на депозите, због чега су се тамо стали сливати „слободни долари“ из целог света [5]. Капитал је почео да врши притисак и на друге владе да отпочну са „дерегулацијом“ финансијског тржишта. Владе су, под ударима разних криза, попуштале, па се, у наредних четрдесет година, одиграло право такмичење у „дерегулацији“. Тако је, на крају, током 1980-их, напуштена чак и контрола пословања банака, банкарског трговања вредносним папирима и берзанских шпекулација, што је страховито увећало моћ финансијског капитала.

Треба рећи да је ова „дерегулација“ често била праћена директним корумпирањем политичара од стране финансијске олигархије. Елзесер наводи пример укидања Глас-Стигаловог закона (Glass-Steagall Act) из 1933. године. Тај закон, донесен након слома берзе из 1929, бранио је банкама да новац улагача пласирају тако што би банке

саме оснивале шпекулантске фирме-кћерке. Да би овај закон био укинут Chase Manhattan Bank и Citicorp су, како нас Елзесер обавештава, потрошиле 100 милиона долара на на лобирање чланова Конгреса (30). На тај и сличне начине, банке су се избориле и за право да своја кредитна потраживања претварају у хартије од вредности (тзв. деривате) и даље их продају на тржишту [6]. Без контроле државе, ово је довело до праве експлозије спекулативног капитала. Банке су, рецимо, своје проблематичне стамбене кредите „препакивале“ у хартије од вредности које су, затим, продавале великим берзанским фирмама (какве су, у САД, Фани Меј и Фреди Мек

[7]

), а ове, даље, бројним купцима хартија од вредности. Крајњи купци, примамљени високим дивидендама, нису ни знали шта тачно купују, а банке су добијени новац улагале у одобравање нових проблематичних кредита. Ова типична шпекулативна „пирамида“ расла је све док је било свежег новца

[8]

, а када се раст зауставио и све се срушило, улагачима су у рукама остале безвредне обвезнице. Но, уместо да прогласи банкрот банака, политичка класа САД је са више од хиљаду милијарди долара јавног новца интервенисала како би спасла овај део олигархијских структура.

Оваквим и сличним операцијама, којима је стваран новац „ни из чега“, финансијска олигархија је у САД успела да створи огроман фиктивни (виртуелни) капитал. Тако је вредност трансакција над „дериватима“, повећана са хиљаду милијарди долара, почетком осамдесетих, на 1,4 милиона милијарди долара, данас. Дакле, за 1.400 пута! [9]

1

У САД је створена огромна маса тзв. финансијских актива, која данас вишеструко премашује вредност реалног сектора економије. Тако је финансијски капитал практично „појео“ индустријски. „Удео профита финансијских институција“, пише Елзесер о стању у САД (39), „у укупној добити предузетничких фирми (према порезима) скочио је са мање од 5 посто 1982, на 41 посто 2007“. Данас у САД преко 40 посто породица има у власништву некакве вредносне папире. Финансијски капитал доносио је вишу стопу приноса од индустријског, а са друге стране, глобализација је омогућила да се индустријска производња пребаци у земље источне и југоисточне Азије (где је цена радне снаге 35 пута мања него у САД). Тако су САД, са глобализацијом, кренуле у правцу праве деиндустријализације. У индустрији САД сада ради мање од 10 посто радне снаге (39) – као на самом почетку индустријског доба!

[10]

Од индустријске, САД су постале финансијско-шпекулантска нација. „Од земље марљивих и штедљивих радника и иноватора, како је остатак света видео САД почетком 20. века, она се крајем века претворила у земљу спекуланата и похлепних потрошача“ (Душанић)

[11]

Али, овај преображај једне индустријске нације у финансијско-шпекулантску, не би био могућ без претварање долара у светски новац и без огромне привилегије за САД коју тако скројен систем производи. САД су из Другог светског рата изашле са неокрњеном и ојачаном привредом. Зато је на међународној конференцији, у Бретон Вудсу (1944), долар прихваћен као светска обрачунска јединица [12]. За вредност долара, изражену у златној подлози, јамчила је америчка централна банка – тзв. Систем федералних резерви (*Federal Reserve System*).

То је била

[институција која је штампала новчанице, али која је била \(и остала\), како скреће пажњу Душанић, у власништву десетак најбогатијих америчких породица \(Рокфелер, Ротшилд, Кенеди...\).](#)

Када је, међутим, Де Гол, крајем шездесетих година, покушао да француске резерве долара претвори у злато, показало се да је само пет одсто долара покривено златним резервама. Долар би зато био брзо изгубио свој статус светског новца да није било политике. САД је, наиме, почетком 1970-их, дао политичку заштиту ауторитарним режимима у земљама ОПЕК-а под условом да фактуре за нафту обавезно буду изражене у доларима. Све земље које су куповале нафту од сада су морале најпре да купе доларе

[13]

. Како је, некако у исто време, америчка влада и формално укинула златну подлогу долара, САД су се нашле у привилегованом положају да могу да одштапају (или банкарски припишу) онолико зелених новчаница колико им је потребно.

То је САД ставило у изузетно повлашћени положај. Високи стандард целе нације више није зависио само од квалитета произведене робе, већ се ослањао и на штампање новца. Временом, произведене робе је бивало све мање, а одштапаног новца све више. Већ средином 1990-их само је свака шеста доларска новчаница у оптицају била покривена реалном производњом или штедњом (Е, 33). Већ почетком следеће деценије дошло је до праве експлозије фиктивног долара. Само између 2001. и 2005. Федералне резерве су увеле више долара у оптицај (банкарским приписивањем и штампом) него за претходних 200 година! (Е, 33). Да иза високог стандарда САД не стоји реални рад види се и по висини спољнотрговинског дефицита, који је за период 2002–2007. износио 3.700 милијарди долара, као и по висини дефицита државног буџета, који би 2009. могао достићи чак 1.800 милијарди долара. (Ради поређења, буџет читаве Србије тек незнатно прелази 10 милијарди долара!). Сав тај дефицит покрива се емисијом долара и помињаних хартија од вредности које купују странци. „Тако је међу САД и осталим деловима света створена својеврсна `подела рада`, објашњава Душанић.

„Поједностављено би се могло рећи да Америка троши робу која је произведена у другим државама, а те исте државе својом штедњом финансирају америчку потрошњу. САД остаје једино да штампају новац и на бази њега емитују све софистицираније хартије од вредности“ [14].

Израз из овог немогућег положаја, за већину човечанства, био би, по Елзесеру и Душанићу, обнављање националне суверености, укључив и контролу над финансијским капиталом, као и напуштање долара као светског новца. Али, у међувремену су националне државе ослабиле, а глобални систем, са опасном Империјом у свом средишту, веома ојачао. САД располажу богатством и војном силом којој се мало ко може супротставити. Оне саме више годишње уложе у наоружање него следећих 17 држава на светској ранг листи! (укључив Русију и Кину; Е, 42). То је, наравно, зато, каже Елзесер, што „вредност америчког долара, који више и није покривен реалном продукцијом, сада зависи од способности америчке војске да контролише светско тржиште (пре свега резерве енергије)“ (Е, 50). Мале земље стога, поготово појединачно узев, тешко да имају икакву шансу да се отргну од принудног финансирања овог главног „светског рекеташа“ и „светске мафије“, која стоји иза њега. Мале земље нису само уцењене војно, оне су запоседнуте финансијски, имовински, политички, а нарочито духовно. Оне немају ни елиту, која би их могла повести у избављење. Јер, већину тих периферних народа у светском систему не води демократски одговорна политичка класа, већ локални економско-политички колаборанти Империје.

Једине ко имају шансе јесу велике земље, Русија и Кина, пре свих. Кина је успела да сачува економску сувереност и да, у последњих неколико година, половину својих огромних девизних резерви (од близу 2.000 милијарди долара) претвори у другу валуту, злато или вредносне папире који немају везе са спекулативним „дериватима“. Кина је по Африци и Азији куповала велика налазишта нафте и других природних богатстава, а у ЕУ је масовно куповала модерну технологију. Тако је она почела да се припрема за нови удар светске економске кризе, који може наступити онда када тај пренадувани балон глобалног финансијског капитала коначно пукне.

Јер, у томе су сагласни и Елзесер и Душанић, криза је само површински санирана и само је питање када ће се вратити свом жестином. Наиме, те хиљаде милијарди долара које су САД упумпале у свој банкарски сектор ускоро ће поново покренути кредитно тржиште и балон ће поново кренути да расте. **Андреј Кобјак**ов, професор Економског факултета на Ломоносову и коаутор књиге

Залазак империје долара и крај

Rax Americana

[\[15\]](#)

, која је још 2003. предвидела садашњу кризу, прогнозира да ће „већ после 2010. почети да се надувава нови мехур од сапунице, а око 2012. он ће пући и почеће да се надувава нови. Последња криза ће бити негде између 2012. и 2015. године. Тада ће доћи до смене целог финансијског система и биће измењени и основни финансијски играчи. Тада ћемо међу главним играчима имати Кину“

[\[16\]](#)

Стварање новог глобалног финансијског система не може да се не одрази и на политичке односе у свету, па и у Европи. Можда ће у новим околностима и мање земље добити шансу да се ишчупају из канџи „светског рекеташа“. Не видим зашто српска елита не би почела макар озбиљно да размишља о томе?

(краћа верзија овог текста објављена је у *Печату*, број 94)

[1] Јирген Елзесер, *Национална држава и феномен глобализације: како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, „Јасен“, Београд 2009. стр. 102. (Elsässer, Jürgen (2009): *Nationalstaat und Globalisierung* : *Als Linker vor der Preußischen Gesellschaft* . Waltrop: Manuscriptum).

[2] Јован Душанић, „[Доларска алхемија и казино економија](http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/dolarska-alhemija-i-kazino-ekonomija.html)“, *Нова српска политичка мисао*, год. XVII (2009), бр. 3-4 (у штампани); <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/dolarska-alhemija-i-kazino-ekonomija.html>
. Види и његову књигу Јован Б. Душанић: *Washington consensus – кодификовани програм економског неоколонијализма*, Београд: Нова Европа 2007.

[3] Пошто су реалне демократске структуре изграђене у оквирима држава-нација, скреће пажњу Елзесер, глобални капитал је објавио рат националним државама. Националне државе су данас стављене пред избор: или се отворити и пустити да глобални капитал све прождере; или бити проглашен за „непријатеља прогреса“ и „неуспелу државу“, затим бити нападнут и најзад уништен (6). Вестфалски поредак, који је владао од 1648, почивао је на идеји да је свака држава једнако суверена, без обзира на величину. Глобалистички поредак, који настаје након 1989, почива на идеји да ни једна држава више није суверена – осим Империје (7-8). Иако никада, у модерно доба, није било више номинално независних држава, бројне нове нације су настале у процесу систематског „разграђивања, разбијања и сецкања“, којем Империја подвргава „одметнуте“ или „некооперативне“ народе. Данас све те нове „независне државе“ и имају

једнако уверљиву „независности“ као било која колонија у 18. или 19. веку (11).

Тако „растављене“ државе, склапају се, по Елзесеру, затим у веће целине којима управљају регионални повереници глобалног капитала. Један такав „регионални сервис“ за глобални капитал је ЕУ (коју Елзесер назива још и „релеј глобализације“; 13). Чак и из старих, развијених држава, какве су Немачка или Француска, суверенитет се „испумпава“ у корист бриселске бирократије. Не зато што неко не воли ове нације, већ зато што је њихова демократија постала сметња „великим играчима“, лобистима крупног капитала, да све преузму и свиме овладају (13). Корумпирана политичка и медијска елита замену суверених демократија владавином транснационалне касте бирократа проглашава „историјским напретком“ који ће усрећити народ. И док корумпирани медији ускликују – „Ура, капитулирали смо!“, народ се неосетно враћа тамо где је био у 18. веку: у положај беспомоћних, искоришћаваних и заглупљених поданика. „Народ, који је са Француском револуцијом ступио на светску историјску сцену, склоњен је као политички фактор тако што су одстрањени елементи који су га конституисали. На место народне војске поново су ступиле најамничке војске(...); опште образовање толико је деградирало да је постало заправо систем за надгледање нижих слојева (...)“. Итд, види Елзесер, 15.

[4] Зато глобалисти купују локалну интелектуалну елиту (јер они први примете да нешто није у реду), купују медијску елиту (јер они први објаве да нешто не ваља) и купују политичку елиту (јер они први треба нешто да предузму). Та куповина је, међутим, једнократна и подразумева да ће локална елита у глас пропагирати спаситељску „интеграцију“, тј. улазак у систем. Но, када се већ уђе у систем – тј. када национална политичка елита, уз кооперацију медијске и академске елите, испоручи свој народ на милост и немилост глобалистичке финансијске олигархије и политичке бирократије, онда престају галантна плаћања припадницима локалне компрадорске елите и они постају само шрафчићи у машинерији глобалног поретка моћи и експлоатације.

[5] Пошто банке из Ситија нису питале за порекло новца, многи од тих „слободних долара“ били су плод криминала, утаје пораза или корупције. Сума уложених „евродолара“ порасла је са 10 милијарди, 1960-их, на 600 милијарди 1980-их (Е, 22).

[6] „Чак су под одређеним условом имале право да их продају и саме себи, тако што су у ту сврху оснивале своје фирме под други именом“ (30-31). Смисао ове операција јесте тај да банке све своје ризичне кредите могу да склоне из баланских рачуна и тако се могу приказати здравијим него што јесу (31).

[7] *Fannie Mae – Federal National Mortgage Association* и *FredieMac – Federal Home Loan Mortgage Corporation*

[8] „Аналитичари инвестиционих банака“, објашњава Душанић, „дананоћно су са екрана свих америчких телевизија позивали на куповину акција. То се врло просто објашњава – ако сте веома конзервативан инвеститор, а ваш сусед који је склон ризику стално вам говори да купите акције неке компаније које расту невероватном брзином (на акцијама *Yahoo*

чиста добит била је 165 процената годишње), ви одговарате – нисам луд, и не купујете. Али, пролази година, друга, трећа... сусед се богати, ви не можете да издржите и купујете акције. Самим тим увећавате потражњу тих акција. То значи да цена расте, а онда и добит расте. То није добит од дивиденди већ добит која је настајала из раста цене. То је типична пирамида, кад новац следећих улагача даје могућност да се исплате претходни“.

[9] Укупна вредност различитих „деривата“ је, према Елзесеру, нарасла на 863.000 милијарди долара, што је вредност 17 година светске производње свега (од оловке до ракете; 35).

[10] И у Великој Британији удео индустријске производње у годишњој привредној добити (БНП) сада је само 13 посто (40). Тако је створена „међународна финансијска аристократија, чији се главни бастиони налазе у САД и Британији“ (38).

[11] „Дајте да видимо шта је америчка економија“, каже и чувени руски економиста **Андреј Кобјаков (види доле)**

„Узмимо структуру бруто друштвеног производа – у данашњем тренутку 75 процената дају услуге, У сфери услуга данас ради око 80 одсто запослених и скоро са тим процентом учествује у БДП-у. у последње 3-4 деценије земља се потпуно деиндустријализовала. Нема чак ни америчких фармерица, последња фабрика „Левис“ је затворена ‘98, ‘99. године. Нема ни лаке индустрије, све више се губи и тешка(...).

Кинеска роба је преплављивала америчко тржиште. Замислите да сутра тога не буде. У САД просто неће имати шта да обуку. Неће имати ни гаће. Многе делове за своју индустрију они сутра просто неће имати, и то се не може брзо променити. Америка је одавно изгубила квалификовану радну снагу, данас сви само увијају хамбургере у Мекдоналдсу. Поново треба учити раднике да обављају послове које су заборавили. Сада, просто,

нема радника. Нема ни школа у којима могу да науче – треба поново вратити техничке колеџе, сву инфраструктуру... Колико година је за то потребно? (...)

Дакле, то је земља услуга, и око половине тих услуга су финансијске услуге. Значи да трећина америчке економије живи на светским финансијским операцијама. Ако се тај балон издува, губи се трећина америчког БДП-а. То је минимум јер је с њим везан још цео низ других грана – богати трејдери су куповали скупе куће, значи, део грађевинског бизниса ће пасти, они су навикли да иду у ноћне клубове, значи и тај бизнис страда, и то онда није 8,1 проценат беспослености каква је била у фебруару, већ незапосленост која се може упоредити са незапосленошћу у великој депресији, 25 посто“ (<http://www.dverisrpske.com/tekst/1750390>).

[12] На истој конференцији донесена је одлука и о оснивању Међународног монетарног фонда и Светске банке, две кључне институције глобалне финансијске олигархије. Душанић скреће пажњу на чињеницу да је, за време посете Београду, непосредно по формирању владе премијера Зорана Ђинђића, нобеловац Џ. Стиглиц добронамерно упозорио на опасности прихватања савета ММФ-а. „Постоје бројни случајеви који показују да савети ММФ-а нису у складу са интересима земље којој су упућени. Зато се морате дипломатски супротставити 'шок терапеутима' и 'монетарним фундаменталистима' из ММФ-а, бранећи властите интересе. Јер улог у транзицији је много већи од економије; у питању је развој целокупног друштва.“ (Џ. Стиглиц, „Чувајте се ММФ“! Економист магазин, 12. март 2001; наведено код Душанића)

[13] Иначе, монопол светске трговине нафтом држи шест америчких и једна британска компанија (Е, 51).

[14] У том смислу у потпуности стоји поређење САД са старим Римом. Рим је до II столећа освајао и пљачкао земљу по земљу око медитеранског басена. Након тога, живео је од реке контрибуција из покорених области. Седам милиона египатских сељака, који су раније део летине давали фараону, сада су радили за Рим. Стога је у Риму створена паразитска структура која није само обухватала вишу класу, већ и добар део плебејаца. У граду је живело преко 200.000 грађана, са породицама, који су добијали бесплатну храну. Та паразитска маса је храњена чак и онда када су варвари већ били продрли до предграђа Рима! У Риму је још средином 5. века и даље било 120.000 људи који су примали обавезно следовање хлеба и свињског меса. Треба још једном рећи да су овим бројем обухваћене само главе плебејских породица, које зато треба помножити са четири или пет да би се добио укупан број издржаваних лица.

Иначе, Валентијан I (364-375) утврдио је дневно следовање храњеника на шест хлебчића, а свињско месо је дељено током пет месеци годишње и то по 2,3 кг месечно. У Риму је бесплатно дељено и уље, док је вино овим храњеницима продавано за четвртину испод тржишне цене.

Рим је, такође, захваљујући системском паразитизму, себи могао да допусти изградњу велелепних здања. Њега је красило 8 мостова, 11 јавних купатила, 19 водених канала, 2 циркуса (Circus Maximus је имао 255.000 места), 2 амфитеатра, 3 позоришта, 28 библиотека, 1.790 палата, 46.602 стамбене зграде (insulae), 926 приватних купатила (у којима се истовремено могло купати 62.800 грађана), 18 форума (јавних тргова), 8 campus-а (јавних травнатих површина за игру лоптом), 30 паркова и вртова, 700 јавних базена, 500 водоскока и 10.000 споменика.

Тако данас, када се дивимо америчком високом стандарду и раскошним здањима Вашингтона или Њујорка, треба да имамо на уму да добар део свега тога почива на системским привилегијама Империје, у чију се касу, пре свега кроз различите финансијске операције, сливају контрибуције из целог света.

[15] Андрей Кобяков и **Михаил Хазин**, *Закат империје доллара и крај «Pax Americana»*
http://www.forex.ua/classics/hazin_kobyakov/zakat_imperii_dollara/

[16] <http://www.dverisrpske.com/tekst/1750390> ; слично прогнозира и Душанић: „Ове антикризне мере имају задатак да што пре `закрепе балон` и да се, уз неке козметичке корекције, поново ради по старом, док се не пронађе неко ново – алтернативно решење за економску хегемонију САД, пошто је доларској алхемији дошао крај. Можда рецимо, САД ипак успеју да натуре целом свету генетски модификоване житарице, када би само неколико америчких компанија имало монопол на производњу семена (пошто плод генетско модификоване житарице није могуће користити као семе, односно он не даје нови плод. Уколико се у томе успе (што није искључено, а на то упућују и назнаке да је криза заустављена – балон је успео да буде `закрпљен` пре него што је до краја `издуван`), онда ће `закрпљени балон` поново почети да се надувава и на њему ће се у скорој будућности појавити нова `рупа` или, што је вероватније, доћи ће до таквог пуцања које ће имати несагледиве последице по цео свет“.